

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Päivähoidon turvallisuuden kehittäminen Kiimingin kunnassa

Koivikko, Marko

2011 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Päivähoidon turvallisuuden kehittäminen Kiimingin kunnassa

Marko Koivikko
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2011

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Tausta.....	9
3	Tarkoitus ja tavoitteet	11
4	Toimintaympäristö	12
5	Menetelmät ja käsitteet	13
6	Turvallisuuden kehittäminen	15
6.1	Nykytilanteen kartoittaminen	16
6.2	Poistumisharjoitusten järjestäminen.....	16
6.3	Harjoituksen palaute	18
6.4	Lähietsintä ja sen harjoittelu	20
6.5	Omatoiminen turvallisuustarkastus.....	22
7	Johtopäätökset	22
8	Lähteet	25
	Kuviot	26

Marko Koivikko

Päivähoidon turvallisuuden kehittäminen Kiimingin kunnassa

Vuosi 2011

Sivumäärä 26

Työn tarkoituksena oli kasvattaa päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköiden turvallisuustietoisuutta sekä parantaa heidän valmiuksia omatoimisesti havaita turvallisuudessa olevia puutteita ja ratkaista niihin liittyviä ongelmia. Lisäksi tavoitteena oli antaa valmiuksia järjestää ja valvoa yksikkökohtaisia harjoituksia sekä järjestää niiden palautteet henkilökunnalle ja toteuttaa tarvittavat turvallisuutta parantavat toimenpiteet omassa yksikössä.

Työ tehtiin Kiimingin kunnalle ja sen piiriin kuuluivat kaikki kunnan päivähoitoyksiköt. Jokaisessa päivähoitoyksikössä on nimetty turvallisuudesta vastaava henkilö, joka osallistui tässä työssä järjestettyihin koulutuksiin ja niihin kuuluiin harjoituksiin.

Työmenetelminä koulutustarpeiden selvittämiseksi käytin havainnointia sekä haastattelua. Turvallisuuden kehittäminen valituilla aihealueilla tapahtui koulutuksen sekä harjoitusten kautta. Järjestettyjen koulutusten ja niihin liittyvien harjoitusten yhteydessä haastattelin kaikkia turvallisuudesta vastuussa olevia ja havainnoin yksiköiden toimintaa turvallisuuden näkökulmasta. Satunnaisesti keskustelin myös muun henkilökunnan kanssa ja sitä kautta sain laajempaa näkökulmaa turvallisuuden tilasta.

Järjestin koulutukset sekä siihen liittyvät harjoitukset kolmesta yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa valitusta aihealueesta. Aihealueiden valinta perustui havaittuihin puutteisiin sekä päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköiden kokemukseen siitä, missä asioissa he kokivat tarvitsevansa eniten ohjausta ja tukea. Ensimmäisessä vaiheessa koulutus ja harjoitus järjestettiin poisturuvallisuudesta. Toisena aiheena oli lapsen katoaminen päivähoitoyksiköstä tai päivähoidon vastuulla olevan matkan tai tapahtuman aikana. Myös tähän koulutuskokonaisuuteen kuului lähietsintäharjoitus jokaisessa päivähoitoyksikössä. Kolmantena kokonaisuutena järjestin koulutuksen ja samassa yhteydessä harjoituksen omatoimisesta turvallisuustarkastuksesta rakennuksen käyttäjän näkökulmasta katsottuna.

Järjestettyjen koulutusten ja harjoitusten kautta päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköiden tietoisuus ja osaaminen turvallisuusasioissa on mielestäni kehittynyt. Kehityksen voi havaita esimerkiksi heidän muuttuneesta tavasta huomioda turvallisuuteen vaikuttavia seikkoja sekä kehittyneestä asenteesta turvallisuusasioissa. Lisäksi heidän valmiudet järjestää turvallisuuteen liittyviä

harjoituksia omissa yksiköissään on parantunut heidän omasta mielestään. Koska muun henkilökunnan asenne turvallisuusasioihin kehittyi turvallisuus-
päälliköiden mukana katson, että tehdyillä toimenpiteillä on kehitetty myös
organisaation suhtautumista turvallisuusasioihin Kiimingin kunnan päivähoi-
sa.

Asiasanat: turvallisuus, päivähoito, varhaiskasvatus, koulutus

Marko Koivikko

Improving day-care safety in Kiiminki municipality

Year   2011

Pages 26

The purpose of this thesis has been to develop the safety of day-care units. The project was commissioned by Kiiminki municipality. There are several day-care units and each of them has a named person (security manager), who is responsible for security. These persons took part in the organized trainings and training exercises of this project. The objective was to increase the preparedness and knowledge of security managers in safety matters and improve their skills to organize security trainings in day-care units.

In this thesis, trainings and training exercises have been planned and implemented from three the most important safety topics in the day-care units of Kiiminki municipality. The topics have been selected together with the safety managers of the day-care units. The improvement of safety has been carried out in selected priority areas. Those areas were personal safety in emergency exit situations, situations where a child is lost from day-care and their own safety inspection of the building.

The working methods used in this thesis were observation and interview. After observation and interviews trainings and exercises were organized. Organized trainings and exercises have been a good way to develop the awareness and knowledge of safety managers. In addition, also their ability to organize exercises in their own units has improved. These processes have also developed the approach to security in Kiiminki municipality day-care units.

Keywords: safety, security, childcare, day-care, early childhood, training

1 Johdanto

Mielestäni varhaiskasvatuksessa turvallisuuden tulee olla jokaisen siihen osallistuvan ensisijainen ja tärkein asia. Turvallisuustason ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi henkilöstön on oltava perillä paitsi yleisistä turvallisuusasioista ja niiden kehityksestä, niin erityisesti oman toimipaikkansa turvallisuuteen liittyvistä erityispiirteistä. Erityispiirteillä tässä yhteydessä tarkoitan, että henkilökunnan on erittäin tärkeä tietää esimerkiksi, mitkä ovat keskeisimmät tunnistetut vaaraa aiheuttavat kohteet päivähoitoyksikössä ja sen lähiympäristössä. Lisäksi tiettyjä asioita on harjoitettava säännöllisesti. Harjoittelemalla voidaan varmistaa tehokas ja turvallinen toiminta kaikissa tilanteissa silloin, kun toimenpiteitä tarvitaan.

Erityisesti henkilökunnan toiminta poikkeavissa tilanteissa on ratkaisevan tärkeää, koska lapset tarvitsevat aikuisen ohjausta ja neuvoja esimerkiksi silloin, kun rakennuksesta on poistuttava, tai on suojauduttava sisätiloihin ulkoa uhkaavaa vaaraa vastaan. Varhaiskasvatuksessa turvallisuusjärjestelyjä suunniteltaessa on aina erityisesti huomioitava lapset ja heidän kanssaan toimiminen. Toimiminen lasten kanssa aiheuttaa joissakin tapauksissa erityisen varautumisen tarpeen. Edellä mainitulla tarkoitan esimerkiksi poistumisturvallisuutta, jonka toteuttamisessa on huomioitava lasten rajoittunut kyky toimia oma-toimisesti poistumistilanteessa.

Tässä opinnäytetyössä on toteutettu turvallisuuden kehittämistehtävä yhteistyössä Kiimingin kunnan päivähoidon kanssa. Olen toteuttanut kehittämistehtävän selvittämällä toimeksiantajan turvallisuuden tilaa erilaisin menetelmin sekä kouluttamalla päivähoidon turvallisuusvastaavia niillä osa-alueilla, missä he ovat itse katsooneet tarvitsevansa eniten tukea. Lisäksi olen arvioinut turvallisuustoimia havainnoimalla henkilöstön toimintaa normaalioloissa, harjoitustilanteessa ja antamalla harjoittelusta palautetta. Palautteen perusteella henkilöstö on voinut oppia harjoitustilanteesta ja kehittää omia toimintatapojaan tai korjata olemassa olevia puutteita. Opinnäytetyöllä on ollut oppilai-

toksen asettaman ohjaajan lisäksi ohjaaja myös toimeksiantajan puolella, jonka kanssa on tehty tiivistä yhteistyötä koko kehittämistehtävän ajan.

Kiimingin kunnassa turvallisuudesta vastaavien tehtäviin kuuluu johdon osalta turvallisuussuunnittelu ja valvonta, turvallisuuskoulutuksen suunnittelu, harjoitusten tarkkailu sekä tilannekohtainen tiedottaminen. Yksikkötasolla tehtäviin kuuluu yksikkökohtainen suunnittelu, viranomaistarkastuksiin osallistuminen, omien tarkastusten ja harjoitusten järjestäminen, työntekijöiden perehdyttäminen, yksikön sisäinen tiedottaminen sekä harjoitustoiminnasta ja häiriötilanteissa toimenpiteiden käynnistämisestä ja johtamisesta vastaaminen siihen saakka, kun viranomaisella ottaa toiminnan johtaakseen. Tässä työssä on keskitytty yksiköiden turvallisuusvastaavien tehtäviin ja niissä tarvittavan osaamisen kehittämiseen.

Valtioneuvoston asetuksessa pelastustoimesta (407/2011) edellytetään pelastussuunnitelman vaatimusten osalta suunnitelmassa selvitystä siitä miten sen sisältö ja keskeiset asiat saatetaan asianosaisten tietoon (Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011). Tässä työssä suoritettavat koulutukset liittyvät paitsi välillisesti asetuksen vaatimukseen suunnitelman jalkauttamisesta, niin myös olennaisesti kohdekunnan päiväkotiympäristön turvallisuuden hallintaan eli sitä kautta siis kunnan turvallisuussuunnitteluun päivähoitosektorin osalta. Tässä tarkoitan turvallisuuden hallinnalla muun muassa sitä, että turvallisuussuunnittelua tekevät henkilöt hallitsevat suunnitteluun liittyvät tehtävänsä ja kykenevät tunnistamaan kehittämiskohteita turvallisuuden osalta omassa yksikössään. Koska koko kuntaa koskeva suunnitelma sisältää turvallisuuteen liittyviä asioita pelastuslain (379/2011) vaatimuksia laajemmin on tässäkin työssä esimerkiksi lähietsintää koskevassa osassa koulutettu ja harjoiteltu asioita, joita ei pelastuslain (379/2011) mukaisessa pelastussuunnitelmassa edellytetä. (Pelastuslaki 379/2011)

Tässä työssä on valittu kolme painopistealuetta turvallisuuspäälliköiden osaamisen kehittämiseksi. Nämä painopistealueet on valittu havainnoinnin ja käytöjen haastattelujen perusteella. Turvallisuuspäälliköiden omalla mielipiteellä

oli suuri merkitys aihealueita valittaessa. Turvallisuusvastaaville on pidetty aihealueisiin liittyvät teoriakoulutukset ja sen lisäksi he ovat järjestäneet niihin liittyvät harjoitukset valvotuissa olosuhteissa. Tarkkailun perusteella olen vielä käynyt heille läpi aihealueesta esille tulleita asioita ja puutteita tarkemmin. Lisäksi palautteen yhteydessä olen antanut vinkkejä ja ehdotuksia puutteiden korjaamiseksi yksiköissä.

Tukeudun tässä työssä Saarsalmen oppaan ja muiden lähteiden lisäksi omaan kokemukseeni turvallisuuden parissa työskentelystä. Olen saanut kokemukseni teollisuuden turvallisuusasioiden parissa työskentelystä sekä erilaisista yksittäisistä turvallisuuteen liittyvistä toimeksiantoista. Edellä mainittujen yhteydessä erilaiset toimintaympäristön ja erityisesti pelastussuunnitteluun liittyvät velvoitteet ja omatoimiseen varautumiseen liittyvät asiat ovat tulleet tutuiksi.

2 Tausta

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes ovat yhdessä julkaisseet vuonna 2008 Olli Saarsalmen toimittaman päivähoidon turvallisuussuunnittelua koskevan julkaisun. Julkaisu on tarkoitettu kunnallisessa ja yksityisessä päivähoitossa tiloja suunnittelevalle sekä turvallisuuden suunnittelusta vastaaville ohjeeksi ja oman turvallisuussuunnitelman laatimisen tueksi. Tässä yhteydessä turvallisuussuunnitelmalla tarkoitan pelastuslainsäädännön edellyttämää suunnitelmaa laajempaa kokonaisuutta, kuten Saarsalmi kirjoittaa (Saarsalmi 2008, 4).

Saarsalmen julkaisu tähtää varhaiskasvatusympäristön riskien hallinnan keinoin lasten ja työntekijöiden hyvinvoinnin tukemiseen. Saarsalmen mukaan toimintaan vaikuttavien riskien hallinnassa on tärkeää henkilöstön määrä ja turvallisuusasioiden koulutus. Tavoitteena on varautua häiriötilanteisiin, ehkäistä niiden syntymistä, rajoittaa tapahtuneiden häiriöiden vaikutuksia sekä auttaa arvioimaan tilanteita jälkeenpäin ja järjestämään arviointiin pohjautuvaa koulutusta ja harjoittelua. (Saarsalmi 2008, 3)

Kiimingin kunnan päivähoitossa on laadittu edellä mainitun valtakunnallisen ohjeistuksen perusteella koko kuntaa koskeva päivähoiton turvallisuussuunnitelma. Suunnitelma on tehty koko kuntaa ja kaikkia päivähoitoyksiköitä koskevien asioiden osalta yhtenäiseksi. Yhtenäisen osion lisäksi jokainen päivähoiton toimintayksikkö tekee oman suunnitelmansa, joissa huomioidaan toimintaympäristöjen erilaiset olosuhteet sekä mahdolliset erityistarpeet. Tässä tarkoitetaan erilaisilla olosuhteilla esimerkiksi vesistöjä ja vilkkaasti liikennöityjä teitä, jotka aiheuttavat erilaisia vaaratekijöitä eri yksiköissä.

Päivähoiton varsinaisia toimintayksiköitä on Kiimingin alueella 2 Kiimingissä ja 4 Jäälissä. Yksityisiä päiväkoteja on koko alueella 5 sekä perhepäivähoitajia noin 50. Jokaisessa Kiimingin kunnan ylläpitämässä yksikössä (6) on nimetty turvallisuuspäällikkö, jonka tehtäviin turvallisuuden suunnittelu ja valvonta oman yksikkönsä osalta kuuluu.

Kunnan päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköt ovat päivähoiton ammattilaisia oman työnsä ohella turvallisuuspäällikön tehtäviä tekeviä henkilöitä. Hyvä ja kattava valtakunnallisen ohjeistuksen pohjalta laadittu koko kuntaa koskeva turvallisuussuunnitelma oli aikaisemmin herättänyt kysymyksiä siitä miten kaikki turvallisuuspäälliköille kuuluvat vastuut voidaan hallita yksikkötasolla. Lisäksi on otettava huomioon turvallisuuspäälliköiden valmiudet kouluttaa tarvittavat asiat koko henkilökunnalle.

Päivähoiton turvallisuuden hallinnalla tarkoitetaan yksiköissä annettavan varhaiskasvatuksen turvallisen toteuttamisen kokonaisuutta (Saarsalmi 2008, 7). Kunnan päivähoitossa sekä sen toimintayksiköissä tehdyn kattavan turvallisuussuunnittelun valmistuttua oli alettu pohtimaan suunnitelman toteuttamista ja turvallisuuden kehittämistä järjestämällä turvallisuuspäälliköille tukea oman tehtävänsä toteuttamiseen. Asiaa selvittäessä kunnan päivähoitossa oli myös todettu, että turvallisuuden hallintaan tähtäävää koulutusta ei ole saatavilla kokonaisuutena ja he kokivat myös turvallisuusalan koulutustarjonnan melko hajanaiseksi. Opinnäytetyössä toteutetut koulutukset, joilla tuetaan turvallisuuspäälliköiden kehittymistä omien tehtävien hallinnassa palve-

levat siis välillisesti myös kunnan päivähoidosta vastaavia ja yksiköiden suunnittelusta vastaavia omissa tehtävissään.

Kuten aikaisemmin totean turvallisuussuunnittelusta vastaavat ovat päivähoidon ammattilaisia, jotka tekevät turvallisuuteen liittyvää suunnittelua oman toimensa ohella. Nimenomaan siksi panostaminen heidän tukemiseen ja kouluttamiseen turvallisuusasioiden osalta on erittäin tärkeää. Edellä mainituin perustein oli Kiimingissä päädytty ratkaisuun teettää turvallisuuden hallintaan liittyvä turvallisuuspäälliköiden tehtävien hallintaa parantava työ turvallisuusalan opinnäytetyönä.

3 Tarkoitus ja tavoitteet

Työn tarkoituksena oli kasvattaa yksiköiden turvallisuuspäälliköiden turvallisuustietoisuutta sekä parantaa heidän valmiuksiaan omatoimisesti havaita turvallisuudessa olevia puutteita ja ratkaista niihin liittyviä ongelmia. Lisäksi tavoitteena oli antaa valmiuksia järjestää ja valvoa yksikkökohtaisia harjoituksia sekä järjestää niiden palautteet henkilökunnalle. Organisaation näkökulmasta tavoitteena oli turvallisuuden kokonaisuuden hallinnan parantaminen sekä suunnitelmassa huomioitujen osa-alueiden käytännön harjoittelun käynnistäminen valvotuissa olosuhteissa.

Edellä mainittuihin tavoitteisiin pyrittiin selvittämällä turvallisuuden tila havainnoimalla yksiköiden toimintaa turvallisuusasioissa sekä haastatteleamalla henkilökuntaa. Yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa käytiin läpi heidän suunnitelman mukaisista vastuista ne osa-alueet, joissa he kokevat tarvitsevänsä eniten tukea. Tarkoituksena oli valita selvityksen perusteella keskeisimmät osa-alueet, joissa tukea tarvitaan. Lisäksi yhtenä tavoitteena oli myös päivähoitoyksiköiden turvallisuusvastaavien perehdyttäminen tehtäviinsä siten, että he suoriutuvat vastuulleen kuuluvista tehtävistä turvallisuuden hallintaan liittyen.

Kuten Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2007, 78) toteavat on aihetta valittaessa

huomioitava voiko siitä oppia jotain uutta (Hirsjärvi, S., Remes, P. & Saja-vaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.). Tässä tapauksessa omat tavoitteeni opinnäytetyön yhteydessä olivat tutustua varhaiskasvatuksen turvallisuuden erityispiirteisiin ja erityisesti turvallisuuden hallintaan liittyviin tarpeisiin sekä syventää turvallisuussuunnittelun osaamista. Lisäksi tarkoituksena oli toteuttaa turvallisuuspäälliköiden opinnäytetyön tavoitteiden mukaiset koulutukset Kiimingin kunnassa ja saada sitä kautta lisää kokemusta päivähoidon turvallisuuden tilasta ja kehitystarpeista jatkossa.

4 Toimintaympäristö

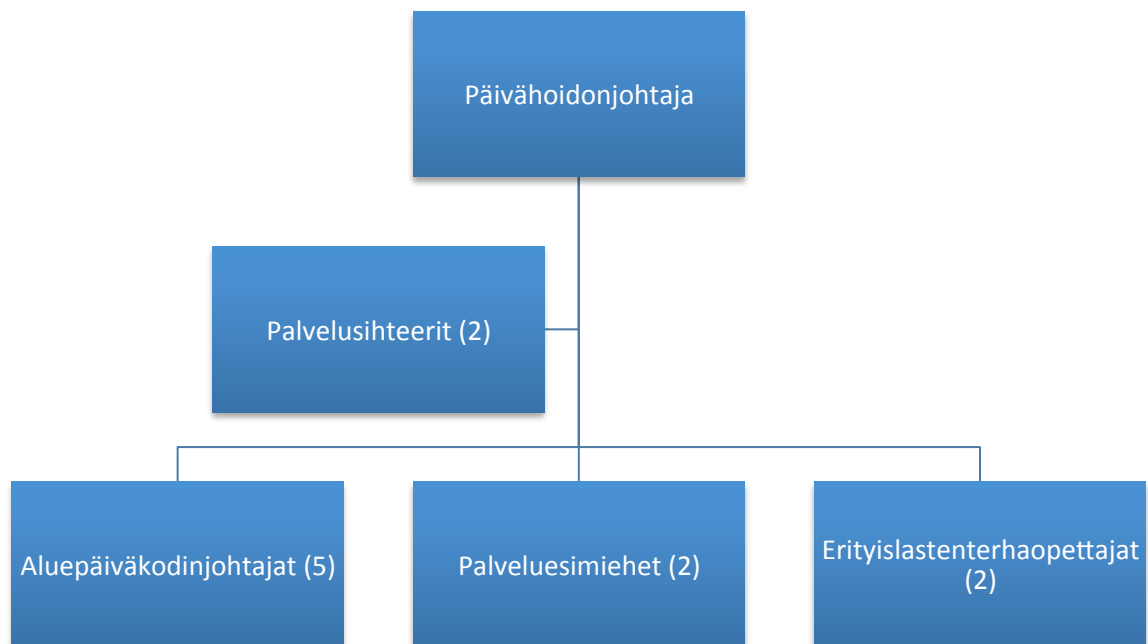
Ensimmäiset asukkaat alueelle ovat tulleet 1500-luvulla. Alue oli ensin osa li:n pitäjää. Kiimingin kunta on perustettu 1858. Kunta sijaitsee valtatie 20:n varrella noin 20 kilometriä Oulusta koilliseen. Kiimingin kunnassa on kaksi keskustaa yksi kirkonkylällä ja toinen Jäälissä. Päivähoitopalvelut kuuluvat kunnan tuottajaorganisaation sivistyspalveluihin.

Kiimingin kunnan päivähoitopalveluiden johtoryhmän muodostavat päivähoitonjohtaja, palveluesimiehet (2), aluepäiväkodinjohtajat (5), sekä kiertävät erityislastentarhanopettajat (2). Lisäksi tukipalveluihin kuuluu kaksi palvelusihteeriä.

Päivähoitopalvelut on jaettu kahteen alueeseen, joihin kuuluu kunnan päiväkodit sekä kunnan vastuulle kuuluva perhepäivähoito. Molemmilla alueilla työskentelee palveluesimies, kahdesta kolmeen aluepäiväkodinjohtajaa sekä erityislastentarhanopettaja. Erityispäivähoidossa työskentelee erityislastentarhanopettajien kanssa myös muita työntekijöitä, jotka toimivat lapsiryhmän avustajan tehtävissä.

Alueet:

- Kirkonkylä:
  - Vekara-ahon päiväkoti
  - Vapakujan päiväkoti
  - Oravanpesän ryhmäpäiväkoti (ympäri vuorokautinen)
  - Perhepäivähoito hoitajan kotona tai lasten kodeissa
- Jääli:
  - Pikku- Tuokosen päiväkoti
  - Laivakankaan päiväkoti
  - Tuokosen päiväkoti
  - Välikylän päiväkoti (samassa yhteydessä toimii ryhmäperhepäiväkoti)
  - Perhepäivähoito hoitajan kotona tai lasten kodeissa

5 Menetelmät ja käsitteet

Heti alkuvaiheessa toimeksiantajan kanssa käydyn keskustelun perusteella päätin, että työstä tulee toiminnallinen. Päädyin ratkaisuun sillä perusteella, että jo alussa puhuttiin esimerkiksi käytännön harjoitusten järjestämisestä päivähoiton turvallisuuspäälliköille ja sitä kautta tapahtuvasta turvallisuusasi-

oiden kehittämistä. Työhön liittyi siis keskeisenä osana koulutusten ja harjoitusten järjestäminen päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköille. Koulutus ja siihen liittyvät harjoitukset muodostivat aina selkeän toisiinsa liittyvän kokonaisuuden. Koulutuksen ja harjoitusten yhteydessä tutustuin yksiköiden toimintaan havainnoimalla toimintaa yksiköissä sekä myös haastatteleamalla työntekijöitä.

Alkuvaiheessa menetelmien valintaan vaikuttivat koulutettavien halukkuus yhteistyöhön sekä omatoiminen aktiivisuus turvallisuuteen liittyvien asioiden edistämiseksi. Toimeksiantajan nykytilanteen selvityksen tein havainnoimalla sekä haastatteleamalla aluepäiväkodinjohtajaa. Tämän työn koulutusten yhteydessä olen haastatellut myös päivähoitoyksiköiden turvallisuuspäälliköitä sekä muuta henkilökuntaa.

Työyhteisössä tapahtuvaan kehittämiseen on olemassa useita erilaisia menetelmiä. Tässä tapauksessa, koska päivähoitoympäristö ja kyseessä olevan työyhteisö olivat minulle entuudestaan tuntemattomia, oli työn onnistumisen kannalta erittäin tärkeää, alusta saakka tiiviin yhteistyön tekeminen toimeksiantajan kanssa. Pääasiallisena yhteistyökumppanina oli toimeksiantajan edustaja, mutta tein tiivistä yhteistyötä, myös muiden toimeksiantajan palveluksessa olevien työntekijöiden kanssa. Koulutettaessa kannustin heitä ratkaisemaan turvallisuusasioihin sekä niiden harjoitteluun liittyviä ongelmia omatoimisesti. Usein asioiden ratkaisemiseksi on useita erilaisia tapoja, mutta opastettaessa turvallisuuspäälliköitä muistutin kuitenkin toistuvasti siitä, että ongelman ratkaiseminen ja sitä kautta asetetun tavoitteen saavuttaminen on tärkeintä turvallisuusasioissa.

Jokaiseen järjestettyyn koulutukseen kuului kolme vaihetta. Suunnitteluvaiheessa kävin keskustelun yhteistyössä toimeksiantajan edustajan kanssa sekä otin huomioon koulutusta edeltäneellä tutustumisella eteen tulleet asiat sekä turvallisuuspäälliköiden mielipiteet. Toisessa vaiheessa oli koulutuksen toteuttaminen. Koulutusten toteutuksessa huomioitiin turvallisuuspäälliköiden osallistuminen mahdollisimman tehokkaasti. Koulutuksessa ohjasin keskustelua

sen perusteella mikä oli turvallisuuspäälliköille tärkeää kyseessä olevasta aiheesta. Viimeisessä vaiheessa koulutustilaisuus arvioitiin jälleen yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa ja sen perusteella aiheeseen liittyvät esiin tulleet asiat käytiin vielä läpi palautetilaisuudessa kaikkien turvallisuuspäälliköiden kanssa. Tällä toimintatavalla varmistettiin, että myöhemminkin mieleen tulleet asiat saatiin yhdessä keskusteltua ja sitä kautta varmistettua, että mitään ei jää epäselväksi.

6 Turvallisuuden kehittäminen

Alkuvaiheessa keskustelin työn kokonaisuudesta toimeksiantajan yhteyshenkilön sekä päivähoidon turvallisuuspäälliköiden kanssa. Päädyimme järjestämään koulutukset ja harjoitukset kolmesta keskeisimmästä aiheesta, joissa turvallisuuspäälliköt itse kokivat selvityksen ja käydyn keskustelun perusteella tarvitsevansa eniten ohjausta. Yhteisten keskustelujen perusteella päätettiin, että ensin tullaan järjestämään poistumisharjoitukset kaikissa yksiköissä, koska ne olivat koko kuntaa koskevan suunnitelman mukaan ajankohtaisia. Poistumisharjoituksia ei oltu myöskään kaikissa yksiköissä järjestetty vielä tässä vaiheessa. Poistumisharjoitusten jälkeen keskityttiin lähietsintään liittyvän koulutuksen järjestämiseen, koska lapsen katoamista pidettiin päivähoitossa varsin mahdollisena tapahtumana, eikä sitä oltua harjoiteltu tähän mennessä ollenkaan missään toimintayksikössä. Viittaan tässä vuoden 2010 ja 2011 aikana julkisuudessa olleisiin uutisiin lasten katoamistapauksista päivähoitoympäristössä (Ks. Esim. Iltalehden uutiset 21.4.2010 ja 14.6.2011). Missään vaiheessa lähietsintään ei oltu saatu myöskään minkäänlaista koulutusta tai harjoitusta ja siksi sen huomioiminen oli tarpeellista ja tässä yhteydessä perusteltua.

Edellä mainittujen koulutusten ja palautteiden yhteydessä keskusteltiin kolmannesta aihealueesta yhteisesti. Yhteisellä päätöksellä todettiin, että kolmanneksi aiheeksi valitaan omatoiminen turvallisuustarkastus. Tässä yhteydessä omatoimisella turvallisuustarkastuksella tarkoitan käyttäjän toimesta rakennukselle tehtävää tarkastusta, jossa havainnoidaan turvallisuuteen liitty-

viä vikoja ja poikkeamia. Tällaisesta tarkastuksesta käytetään nykyisin myös nimitystä turvallisuuskävely. Omatoiminen turvallisuustarkastus valikoitui koulutuksen ja harjoittelun aiheeksi, koska turvallisuuspäälliköt katsoivat aiheen yhteisesti sellaiseksi, joka on turvallisuuspäälliköille suurimmaksi osaksi outo.

Kehittämistehtävää vietiin eteenpäin edellä mainituilla aihealueilla siten, että sekaannuksien välttämiseksi yksi aihealue käsiteltiin kokonaisuudessaan ensin loppuun saakka ennen uuden aloittamista. Kaikkien aihealueiden osalta toiminta aloitettiin yhteisellä tapaamisella ja sen käsittely päätettiin yhteiseen tapaamiseen. Näin varmistettiin selkeä työskentelytapa ja mahdollisuus turvallisuuspäälliköille eritellä aihealueisiin mahdollisesti liittyvät erityispiirteet ja soveltaa niitä selkeästi käytäntöön omassa yksikössään.

6.1 Nykytilanteen kartoittaminen

Nykytilanteen kartoittaminen tapahtui haastattelemalla vastuuhenkilöitä ja henkilökuntaa päivähoitoyksiköissä sekä havainnoimalla toimintaa yksiköissä. Nykytilanteen kartoittamiseen kuului myös pikainen tutustuminen koko päivähoitoa koskevaan turvallisuussuunnitelmaan ja siihen liittyviin päivitysrutiineihin sekä käytettyihin suunnitelman jalkauttamistapoihin. Koska suunnitelma oli varsin uusi ei siihen liittyvien turvallisuuskäytäntöjen jalkauttamisesta ollut juurikaan aikaisempia kokemuksia. Suunnitelmaan liittyen oli kuitenkin pidetty joitakin yhteisiä tilaisuuksia, joissa suunnitelmaa oli käyty läpi.

Yksikkötasolla kartoitin turvallisuuden nykytilaa tutustumalla kaikkiin yksiköihin erikseen ennen ensimmäisen harjoituksen käynnistämistä. Niiden tutustumisten yhteydessä oli mahdollisuus myös haastatella muitakin työntekijöitä, kuin varsinaisesti turvallisuuden kanssa tekemisissä olevaa henkilöstöä.

6.2 Poistumisharjoitusten järjestäminen

Kun poistumisharjoituksia suunniteltiin koulutuksessa totesin yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa, että päivähoidon ympäristössä ei voida toimia sa-

moin, kuin esimerkiksi työpaikoilla. Harjoituksen järjestäminen täytyy huolella valmistella ja valmistautuminen on aloitettava ilmoittamalla aikomuksesta järjestää harjoitus henkilökunnalle. Lisäksi on perehdytettävä henkilökunta harjoituksen aiheeseen sekä ilmoitettava lasten vanhemmille hyvissä ajoin. Sen jälkeen voi aloittaa muut valmistelut ja lasten valmistamisen harjoitukseen opastamalla lapsia tulen vaaroihin ja poistumiseen liittyviin toimiin leikin varjolla hyvissä ajoin ennen harjoituksen toteuttamista. Näiden toimien jälkeen käynnistettiin varsinainen harjoituksen suunnittelu ja toteuttaminen.

Turvallisuuspäälliköiden koulutuksessa käytiin läpi lasten valmistamista harjoitukseen yhdessä keskustellen. Todettiin, että vaikka pelko kuuluukin lapsen normaaliin kehitykseen on erittäin tärkeää, että tällaisessa tilanteessa pelkotilat voidaan hallita, eikä harjoittelusta jää mitään ikäviä muistoja lapsille. Pelko voi viestiä turvattomuudesta, vaikkei niitä voikaan yhdistää siten, että pelko automaattisesti tarkoittaisi turvattomuutta. Asian huomioiminen harjoittelun yhteydessä on tärkeää, ettei aiheuteta lapsille niin voimakkaita pelkotiloja, ettei lapsi kykene niitä käsittelemään niin sanottuun normaaliin toimintaan kuuluvana. (Niemelä, P. Lahikainen, A-J. (toim.) 2000, 119,120) Yksiköiden turvallisuuspäälliköiden tehtävä on varmistaa, että harjoitukset suunnitellaan ja toteutetaan siten, että edellä mainitut asiat otetaan huomioon.

Harjoitusta järjestettäessä on myös erittäin tärkeää huomioida toimintatapa. Tällä tarkoitan sitä, että harjoitukset on järjestettävä siten, että niissä säilyy riittävä yllätysmomentti kaikille, ettei harjoituksen teho kärsi niin sanotusta ennakkovalmistautumisesta. Ennakkovalmistautumista esiintyy mielestäni yleensä, jos harjoituksen sisällöstä on ilmoitettu liian laajasti ja yksityiskohdaisesti. Tällöin harjoituksessa ei voida arvioida henkilöstön käyttäytymistä harjoitustilanteessa.

Kuitenkin on myös huomioitava vastaavasti, että kaikki tietävät viimeistään harjoituksen alkaessa, että kyseessä on todellakin harjoitus. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että kenellekään ei jää missään olosuhteissa sellaista kuvaa, että kyseessä olisi oikea tilanne. Ihmisen käyttäytyminen on kuitenkin aivan erilai-

nen oikeassa tilanteessa ja stressireaktio saattaa aiheuttaa poikkeavaa käytöstä ja jopa jonkinlaisen vahingon tai tapaturman. Ilmoittamalla tehokkaasti viimeistään harjoituksen alkaessa, että kyseessä on harjoitus vältetään mahdolliset ikävät tilanteet.

Koulutusten yhteydessä käytiin läpi koulutusmateriaali poistumisharjoituksen järjestämisestä ja todettiin, että yksiköt järjestävät jokainen omat harjoituksensa. Sovittiin myös, että poistumisharjoituksen suorittamisesta tehdään koko kunnan päivähoitoa koskeva suunnitelma, jonka hyväksyy päivähoiton johtaja. Lisäksi kaikki toimintayksiköt tekevät omat suunnitelmansa samanlaiselle pohjalle. Näin varmistettiin, että kaikissa yksiköissä huomioidaan kaikki harjoitukseen liittyvät tärkeät asiat.

6.3 Harjoituksen palaute

Palautteessa käytiin läpi harjoituksen tarkkailun tärkeys ja kerätyt palautteet. Harjoitusten palautteet kerättiin osallisilta harjoitussuunnitelman liitteenä olleella lomakkeella, joka oli kaikille samanlainen. Lisäksi yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa keskusteltiin tarkkailun järjestämisestä ja todettiin, että mahdollisuuksien mukaan jokaisessa harjoituksessa on oltava tarkkailija. Osallistuin kaikkiin harjoituksiin ja minulla oli mahdollisuus opastaa harjoitusten käytännön järjestelyissä mikäli toimintayksiköiden erilaiset toimintaympäristöt tai toimintatavat aiheuttavat kysymyksiä tai opastuksen tarvetta. Lisäksi yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa todettiin, että on hyvä käyttää myös toisen yksikön henkilöstöä tarkkailijana ulkopuolisen mielipiteen saamiseksi yksikön henkilökunnan toiminnasta ja turvallisuusjärjestelyistä.

Harjoitukset sujuivat pääsääntöisesti hyvin kaikissa yksiköissä. Kuitenkin seuraavia kehittämiskohteita havaittiin harjoitusten yhteydessä ja ne on huomioitava turvallisuussuunnitelman ohjeistuksessa ja harjoitusten järjestämisessä jatkossa.

- Ovien sulkeminen poistumisen aikana oli osittain puutteellista. Henkilöiden ulos suojautumisen lisäksi on tärkeä asia pyrkiä rajoittamaan paloa sulkemalla ovet, ikkunat ja muut luukut poistuttaessa mikäli sen voi itseään vaarantamatta tehdä.
- Palohälytystilanteesta talvikauden aikana käytiin paljon keskustelua harjoitusten ja niiden palautteen yhteydessä sekä yhteisessä palautetilaisuudessa. Yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa todettiin, että suositeltava toimintatapa kylmillä ilmoilla on siirtyä uloskäytävän välittömään läheisyyteen esimerkiksi tuulikaappiin ja jatkaa siinä valmistautumista (lasten pukemista), kunnes saadaan aistihavainto tulipalosta tai muusta vaarasta ja aloitetaan poistuminen tai havaitaan jonkun muun ryhmän aloittaneen poistumisen rakennuksesta. Mikäli joudutaan kuitenkin poistumaan ulos ilman sään mukaista varustusta tulee siirtymisen väistötiloihin aloittaa välittömästi ja tarpeen vaatiessa etsiä lähitöltä suojautumiseen sopivaa paikka. Väistötilalla tarkoitan ennalta suunniteltua tilaa, johon lasten kanssa voidaan mennä silloin, kun tarvitaan korvaavia tiloja esimerkiksi tulipalon aiheuttamien vahinkojen vuoksi.
- Todettiin, että ryhmillä on hyvä olla omat kokoontumispaikat, koska yleisellä kokoontumispaikalla lasten laskeminen ja paikalla olon varmistaminen on erittäin vaikeaa. Kokoontumispaikat tulee merkitä ryhmien nimellä, jolloin ne löytyvät aina oman paikkansa, ja lapsille jää selvä kuva siitä missä oman ryhmän paikka poistumistilanteessa on. Lisäksi on hyvä olla yleinen kokoontumispaikka, jota käytetään esimerkiksi jouduttaessa poistumaan rakennuksen toiselle puolelle. On myös huomioitava, että kokoontumispaikka ei voi olla pelastuslaitosta varten suunnitellulla hyökkäystiellä.
- Keskusteltiin myös siitä miten varmistamme turvallisuuspäällikön poissa ollessa tehtävien sujumisen. Ratkaisuksi esitimme yhdessä esiopetusryhmän henkilökunnan nimeämistä turvallisuuspäällikön sijaiseksi. Henkilökohtainen nimeäminen jättää aina poissaolon mahdollisuuden, työttömyydessä olisi tällöin tietoisuus siitä, että jonkun heistä on otettava vastuu. Koko kuntaa koskevaan turvallisuussuunnitelmaan tehtiin koulutuk-

sen palautteen jälkeen muutos, jonka perusteella jonkun ryhmän vastuulle annetaan tilanteen aikaisten toimenpiteiden käynnistäminen ja johtaminen turvallisuuspäällikön poissa ollessa.

6.4 Lähietsintä ja sen harjoittelu

Lähietsintäharjoitusten koulutus ja toteuttaminen tapahtui karkeasti ajateltuna samoin periaattein kuin ensimmäisenä toteutettu poistumisharjoitus. Aloitin pitämällä koulutuksen, jonka jälkeen kunnan päivähoiton yhteyshenkilö teki harjoituksista yhteisen suunnitelman. Tässä vaiheessa osallistuin suunnitelman tekemiseen antamalla omat kommenttini ja sen jälkeen jokainen toimintayksikkö teki oman tarkennetun harjoitussuunnitelman omien olosuhteiden mukaan. Tämän jälkeen harjoitukset toteutettiin ja niissä oli mukana tarkkailija tai tarkkailijat, myös toisesta yksiköstä aina mahdollisuuksien mukaan. Harjoitusten jälkeen pidettiin palaute sekä itse arviointi ja mahdolliset muutokset suunnitelmiin.

Nykyiset toimintaohjeet turvallisuussuunnitelmassa olivat ne lähtökohdat, joista lähdettiin liikkeelle lähietsintää suunniteltaessa. Tämän lisäksi päivähoitoyksikön sijainti ja erityispiirteet huomioiden päätettiin yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa yksiköihin laatia etsintäkortit (karttapohja + kääntöpuolella etsintäohjeet lyhyesti). Myös lähietsinnän osalta ohjeena tuli olla ajatus siitä, että suurin vaara torjutaan ensimmäiseksi. Suurimmiksi vaaroiksi turvallisuuspäälliköt totesivat yksiköiden lähiympäristössä olevat liikenneväylät tai vesialueet sulan ja heikkojen jäiden aikana. Lapsen mahdollisesti lähialueella sijaitsevan kodin suunta todettiin olevan todennäköisin, mutta ei välttämättä se vaarallisin. Etsintäsektoreita voisi olla karkeasti vähintään 4 ja jokaiselle sektorille olisi oltava oma etsijä. Lisäksi totesin, että kun epäillään lapsen kadonneen on välittömästi tarkastettava, että onko muita kadonneita.

Keskustelimme yhdessä turvallisuuspäälliköiden kanssa pitkään siitä, mikä toimii harjoituksessa henkilökunnalle signaalina siitä että joku/jotkut lapsista

puuttuvat eli miten harjoituksen käynnistäminen tapahtuu käytännössä. Yhtenä vaihtoehtona oli rajata harjoitus tiettyyn päivään ja antaa henkilökuntaan kuuluville ”hiljainen ilmoitus”, jossa lapsi ilmoitetaan kadonneeksi. Todettiin yhdessä, että lapsen kuvitteellinenkin käyttö kadonneeksi on syytä keskustella lapsen huoltajan kanssa, ettei lapsi esimerkiksi kotona kerro olleensa kadoksissa ja siten anna väärää kuvaa asiasta ja aiheuta vanhemmille turvattomuuden tunnetta tai tunnetta siitä, että katoaminen olisi salattu heiltä. Katsoimme yhdessä parhaaksi, että ainakaan ensimmäisessä harjoituksessa päiväkodin lasten ei tule olla tietoisia meneillään olevasta harjoituksesta. Tämän jälkeen henkilökunta toimii ohjeistuksen ja ennalta laaditun etsintäsuunnitelman mukaan tarkkailijan paikalla ollessa.

Toinen vaihtoehto oli järjestää harjoitus siten, että seurataan myös henkilökunnan havaintonopeutta katoamishetkestä sen havaitsemiseen. Tällöin olisi ennalta sovittuna harjoituksen käynnistämisaika esimerkiksi tietylle viikonpäivälle kahden tunnin jaksolle. Katoaminen käynnistää etsinnät yhdessä ryhmässä. Harjoituksen käynnistäminen voi tällöin tapahtua esimerkiksi uloslähtötilanteessa viimeinen aikuinen (harjoituksen järjestelyissä mukana oleva) jättää yhden lapsen saattamatta ulos, ilmoittaen muille kaikkien tulleen jo ulos. Ryhmän ulkopuolinen aikuinen (myös järjestelyissä mukana) on turvallisesti lapsen seurassa sisätiloissa tai poistuu muuta reittiä ulkoilemaan päiväkodin lähialueelle (etsintäsektorit). Harjoituksessa aikuisen seurassa olevan lapsen huoltajan kanssa on sovittava järjestelyistä ja kerrottava hänelle, että lapsi on koko ajan aikuisen valvonnassa. Myöskään tässä tapauksessa kyseisen lapsen tai muiden lasten ei pidä saada käsitystä jonkun katoamisesta.

Järjestetyt harjoitukset kohdennettiin vähintään kahden päivän ajalle, jolloin minun oli mahdollista osallistua tarkkailijana jokaiseen harjoitukseen. Kävin jokaisen harjoituksen yhteydessä ennen harjoituksen alkamista keskustelun turvallisuuspäällikön kanssa etsinnän käynnistämiseen liittyvistä asioista ja tarvittaessa käytiin, myös läpi viime hetken vinkit ennen harjoitusta.

6.5 Omatoiminen turvallisuustarkastus

Omatoiminen turvallisuustarkastus oli viimeinen kolmesta järjestettävästä kokonaisuudesta. Tässä tapauksessa koulutus ja harjoitus järjestettiin saman päivän aikana siten, että ensin järjestettiin koulutus, jonka perusteella pidettiin omatoiminen turvallisuustarkastus siinä yksikössä, jossa koulutus pidettiin. Tarkastuksessa käytiin läpi koko rakennus ja ulkoalue. Painopisteeksi turvallisuuspäälliköt halusivat tässä tapauksessa tietoturvaan liittyvät asiat, koska niistä oli heidän keskuudessaan keskusteltu ja siihen haluttiin kiinnittää huomiota. Erityisesti tarkastettiin yksityisyyden suojaan liittyviä asioita, esimerkiksi avoimiin toimistoihin jätettyjen mahdollisesti salassa pidettävää tietoa. Koulutuksen jälkeen pidettiin palautetilaisuus samassa yhteydessä, jossa käytiin läpi koulutuksessa ja tarkastuksessa esiin tulleet kysymykset.

Tämän järjestetyn tarkastuksen yhteydessä oli selvästi havaittavissa, että turvallisuustietoisuus ja rohkeus puuttua puutteisiin oli järjestettyjen koulutusten myötä kehittynyt. Tarkastuksessa turvallisuuspäälliköt puuttuivat omatoimisesti useisiin pieniin turvallisuuteen vaikuttaviin asioihin. Asiat kirjattiin ja kyseessä olevan kohteen turvallisuuspäällikkö vei ne sitten eteenpäin vastuutaholle korjaamista varten. Vastuutaho näissä korjauksissa oli kohteen kiinteistönhuolto. Erityisesti kehittymien oli helppo havaita esimerkiksi siitä, että he määrittivät tarkastuksen yhteydessä uusia kohteita, joissa tulee jatkossa olla käsisammutin. Mielestäni tämä kertoo omatoimisesta ajattelusta, taitojen ja asenteiden kehittymisestä turvallisuutta kohtaan.

7 Johtopäätökset

Aluksi on totean, että kokonaisuutena tämän työn tekeminen on ollut oman kehittymisen kannalta erittäin positiivinen kokemus. Työn aikana olen saanut selkeän kuvan päivähoidon toimintatavoista sekä turvallisuuden kokonaisuuteen liittyvistä asioista. Toimintayksiköiden erilaiset, lähinnä lähiympäristöön liittyvät turvallisuuteen vaikuttavat tekijät ovat tämän työn aikana tulleet tutuksi. Lisäksi lasten kanssa toimiminen aiheuttaa tarpeen pohtia asioita eri

tavalla ja se on ollut minulle uusi kokemus turvallisuusasioita koulutettaessa ja konsultoitaessa. Toimeksiantajan koko organisaatio kaikilla tasoillaan on suhtautunut työn tekemiseen oikealla asenteella ja erittäin yhteistyökykyisesti.

Työn jälkeen kysyttäessä toimeksiantajan palveluksessa olevat turvallisuuspäälliköt katsoivat, että tehtävään tarvitaan koulutusta. Olen samaa mieltä heidän kanssaan ja tätä väitettä tukee selkeästi se, että he ovat päivähoidon ammattilaisia ja tekevät turvallisuustehtäviään oman toimensa ohella. Koulutuksen tarve tuli esille myös työn alkuvaiheessa, kun toimeksiantajan edustaja kertoi selvittäneensä mahdollisuuksia räätälöidyn koulutuksen järjestämiseksi. Selvityksen yhteydessä hän oli todennut, että tässä työssä järjestetyn kokonaisuuden kaltaista koulutusta ei ole saatavilla kovin helposti. Totean tässä vaiheessa, että tapauskohtaisesti räätälöityä koulutusta lienee kuitenkin mahdollista hankkia yrityksiltä jotka tarjoavat turvallisuusalan koulutuksia. Sosiaali- ja opetusalan koulutus ei juurikaan turvallisuuspäälliköiden mukaan tarjoa riittäviä valmiuksia turvallisuustehtäviin. Koulutusten järjestäminen todellisessa ympäristössä oli myös turvallisuuspäälliköiden mukaan tärkeä tekijä, joka vaikutti niiden tehokkuuteen. Aidossa ympäristössä voidaan puuttua todellisiin asioihin ja ne on helpommin perusteltavissa, kun nähdään konkreettisesti mistä on kyse.

Turvallisuuspäälliköt totesivat, että nyt käytetty koulutustapa poikkesi merkittävästi heidän aikaisemmasta tavasta järjestää esimerkiksi harjoituksia toimintayksiköissä. Palaute tällaisesta toimintatavasta oli positiivista. Koulutuskokonaisuuksien yhteydessä havaittujen puutteiden korjaavat toimet sekä esiin tulleet virheelliset toimintatavat muuttivat koko kuntaa koskevan turvallisuussuunnitelman toimintaohjeita.

Kokonaisuutena voin todeta saadun palautteen sekä esimerkiksi turvallisuussuunnitelmaan ja käytäntöihin tehtyjen muutosten perusteella, että työlle asetetut tavoitteet on mielestäni saavutettu varsin hyvin. Toimintamalli sopii

erittäin hyvin päivähoitoympäristöön ja sillä voitaisiin mielestäni saavuttaa samansuuntaisia hyviä tuloksia myös muualla.

8 Lähteet

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Niemelä, P. Lahikainen, A-J. (toim.) 2000. Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino

Saarsalmi, O. 2008. Päivähoidon turvallisuussuunnittelu. Vaajakoski: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, STAKES oppaita 56

Iltalehti. 21.4.2010. uutiset. Saatavilla www-muodossa <URL:http://www.iltalehti.fi/uutiset/2010042111511679_uu.shtml>. Viitattu 12.11.2011

Iltalehti. 14.6.2011. uutiset. Saatavilla www-muodossa <URL:http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011061413894176_uu.shtml>. Viitattu 12.11.2011

Pelastuslaki 379/2011. Viitattu 21.8.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110379?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=pelastuslaki>

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011. Viitattu 21.8.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110407?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asetus%20pelastustoimesta>

Julkaisemattomat lähteet:

Juha-Matti Pyykkönen. 2009. Kiimingin päivähoitopalveluiden turvallisuussuunnitelma. Kiiminki

Juha-Matti Pyykkönen. 2010. Aluepäiväkodinjohtajan haastattelu 3.9.2010. Kiimingin päivähoitopalvelut. Kiiminki

Kuviot

Kuvio 1, sivu 13, Päivähoidon johdon organisaatio